

УСПОН И ПАД ДИНАСТИЈЕ ХАБЗБУРГ: Како су од сеоске властеле постали господари света

3. октобра 2016.

Једна од најважнијих владарских кућа Европе почела је своју епопеју скромно, у алпским врлетима данашњег швајцарског кантона Аргау.

Требало им је пар векова да се дочепују престола Светог римског царства, а у једном тренутку су владали над можда највећом империјом коју је свет икада видео.

Никакав посебан увод није потребан у причу о Хабзбурзима, кући чија је историја толико дубоко и интимно повезана са историјом српског народа да је можда на њу више утицала и од самих наших владарских домова, барем након пада Смедерева 1459. године.

Знамо их по злу (између осталог: Први светски рат), а заборављамо многе добре ствари (између осталог: прихват српских избеглица са Косова, из Метохије и Шумадије, које су бежале пред зверствима Османлија, након слома аустријског ослободилачког похода на Балкану, до којег је дошло услед француског напада на хабзбуршке поседе на западу).

Цивилна застава Аустроугарске која није имала државну заставу.
Авенија Андраши у Будимпешти из тог периода

То је и природно: људима је увек најбитније оно што се десило у скорије време, а оно што је давније може да се памти али неће играти претерану улогу у томе да ли сте у љубави или мржњи.

Сматрамо да је историја Куће Хабзбург једна од најзанимљивијих лекција из прошлости коју човек може да научи. Она је инспиративна, и показује нам да свака породица – чак и ваша, ма колико данас ви лично били сиромашни и потлачени – може да се уздигне до невиђених висина.

Молимо вас да оставите по страни лични анимозитет према овој династији, који вероватно осећате, и да целој причи приступите користећи разум. Чак и ако их и даље сматрате за непријатеље, то не значи да од њих нема шта да се научи. А заправо, има много тога што бисмо и лично и национално од њих могли научити.

СКРОМНИ ПОЧЕТАК У СОКО-ГРАДУ

Праотац Хабзбурга је вероватно био **Гунтрам Богати, гроф Брајсгауа,** који је живео у 10. столећу. Његов унук Радбот, гроф Хабзбурга, саградио је истоимени замак у истоименом селу које се данас налази у швајцарском кантону Аргау.

Порекло имена овог места, замка и породице нису довољно јасни; можда долази од горњонемачке речи "Habichtsburg" што значи "Јастреб-град" или "Соко-град", а можда и од средњегорњонемачке речи "хаб/хап" што значи "брод" (али не у данашњем смислу те речи већ у оном који смо користили у средњем веку: место на коме река може да се прегазу) пошто се у близини налази речни газ.

Хабзбуршки поседи у областима данашњих швајцарских кантона Аргау, Тургау и Цирих, око 1200. године, обојени у ружичасто.

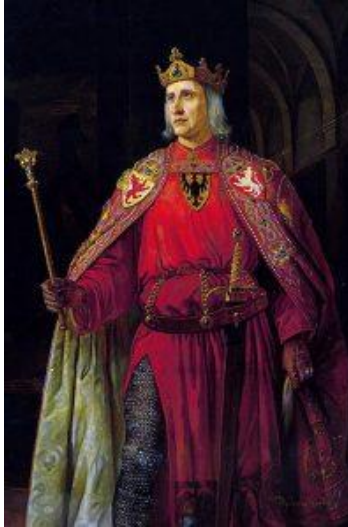
Сами Хабзбурзи себе су први пут званично назвали Хабзбурзима 1108. године, а овај замак је био породично седиште у периоду 11-13. века. Свој утицај су ширили уговореним браковима и стицањем политичких привилегија, посебно грофовских права у областима које данас покрива њихов родни кантон, као и Цирих и Тургау.

У 13. веку **устремили су своју брачну политику ка властелинским породицама у Горњем Алзасу (који је географски гледано јужно) и Швабији (историјској области, данас у немачкој покрајини Баден-Виртемберг).**

Поред тога, успевали су да заузму и важне црквене позиције, а и профитирали су доста од изумирања других фамилија, као што је случај са Кућом Кибург.

КРАЉЕВИ РИМЉАНА

До друге половине 13. века, глава породице, **гроф Рудолф IV** (1218-1291), постао је један од најмоћнијих обласних господара између планина Вогеца и Боденског језера; захваљујући томе, 1. октобра 1273. године **изабран је за краља Римљана и добио је име Рудолф I од Немачке.**

Рудолф I Хабзбуршки, краљ Немачке у 13. веку

(Краљ Римљана, или немачко-римски краљ, у суштини је заправо био краљ Немачке, која је била једна од неколико главних конститутивних делова Светог римског царства, уједно и највећи. Најчешће је избор за краља Немачке био увод у крунисање за светог римског цара, које је вршио папа у Риму, али се у случају Рудолфа због ондашњих прилика то није десило. **Тек ће од 16. века изабрани краљ Немачке бити аутоматски и свети римски цар.)**

1282. године Кућа Хабзбург долази у посед војводства Аустрије која ће постати њихово упориште за наредних скоро 650 година, све до 1918.

Овако су то извели.

Рудолфова ћерка Јудита удала се за Вацлава II из Куће Пшемисл, која се тада налазила на трону Чешке; побуњеног Вацлављевог оца, Отакара, поразио је Рудолф, и договор са Вацлавом је био да овај може да задржи поседе у Бохемији али да се одрекне контроле над Аустријом.

Илустрација устројства Светог римског царства. Цар седи, са његове десне стране су три црквена кнеза-изборника, са његове леве четири световна. Испод су државе-чланице у два хијерархијска нивоа.

Кнежеви-изборници Светог римског царства (њих седам који су скоро хиљаду година бирали краља Немачке а касније де факто и цара) подржали су овај споразум, па је Рудолф предао Аустрију својим синовима **Алберту и Рудолфу II**, чиме су они постали кнежеви Светог римског царства.

КРИВОТВОРИНА

1358/59. године, **војвода Рудолф IV од Аустрије** (није иста личност као и онај гроф, наравно; свака титула носи своју засебну нумерацију) наручује израду фалсификованог документа латинског назива **"Privilegium Maius"** којим покушава да **учврсти не само своју власт у тој покрајини већ и да је уздигне практично на ниво изборних кнежевина (Аустрија је названа "недељивом", уведено је правило аутоматске примогенитуре, дати су јој независност у судству и законодавству, као и право да приказује симболе власти).**

Свети римски цар **Карло IV** одбија да призна овај документ, будући да је његов саветник, **велики песник Петрарка**, одмах приметио да је у питању кривотворина, **али ће то учинити хабзбуршки свети римски цар Фридрих III током своје владавине**, а касније ће још два хабзбуршка цара издати додатне потврде.

Војвода Рудолф IV од Аустрије, који је средином 14. века једном кривотворином успео да осигура Хабзбурзима трајну доминацију.

Тако је овај документ, упркос томе што је одмах "проваљен", испунио своју сврху. Захваљујући њему, **Кућа Хабзбург и Војводство Аустрија постали су неодвојиви једно од другог, постали су и теоретски и практично један јединствени ентитет.**

Браком са Елизабетом Луксембуршком, ћерком светог римског цара Жигмунда, **војвода Алберт V је 1427. године постао владар краљевстава Чешке и Угарске, чиме је додатно проширио породичне политичке хоризонте.** Наредне године је крунисан за краља Римљана као **Алберт II**, да би одмах следеће године погинуо у рату с Турцима; његов син Ладислав Посмрче умире 1457. и **Хабзбурзи губе контролу над Чешком и Угарском за дужи период.**

СВЕТИ РИМСКИ ЦАРЕВИ

1440. године, горепоменути **Фридрих изабран је од стране кнежева-електора да наследи Алберта II као краљ Немачке (званично, од 12. века се владар Немачког краљевства називао краљем Римљана).** Као што смо већ рекли, ова титула је била на неки начин увод у империјалну титулу, али се ниједан хабзбуршки краљ Немачке није ње докопао.

Карта Светог римског царства око 1400. године. Оно није било империја у уобичајеном смислу те речи. Више је било конфедерација.

Барем до Фридриха, који је постао свети римски цар Фридрих III након што га је 19. марта 1452. године папа Николај V крунисао у Риму. **Тако, након сто педесет година узалудних покушаја, Кућа Хабзбург напоскон успева да се докопа престола Светог римског царства на којем ће седети скоро континуирано до 1806. године, у којој је победнички француски цар Наполеон укинуо ту (псеудо)државу.**

Током свог боравка у Вечном граду, **Фридрих се оженио Елеонором, ћерком португалског краља Дуартеа I, чиме је почео да гради везе са династијама на западу и југоистоку Европе.** Елеонора ће имати велики утицај на своју децу, и децу своје деце, и одиграће јако важну улогу у даљем успону ове владарске куће.

Фридрих ће, пак, као император, преузети водећу улогу у фамилији, постављаће се као судија у унутарпородичним сукобима и **обновиће јединство аустријских земаља** (1379. године дошло је до поделе на две линије, албертијанску и леополдијанску) након изумирања албертијанске линије, и додатно након изумирања тиролске гране леополдијанске линије.

Надвојводство Аустрија у оквиру наследних хабзбуршких земаља обојених у наранџасто, у години 1477.

Фридрих је имао јасан циљ: да створи потпуно јединствену Аустрију која би се простирала од Рајне до Муре и Лајте. Да би то постигао користио се често оним кривотвореним документом, који је у суштини забрањивао било какво дељење.

На спољном плану, највећи успех Фридриха III било је разбијање Опсаде Нојса 1475. године, чиме је натерао Карла Смелог, војводу Бургундије, да уда своју ћерку Марију за његовог сина Максимилијана, који је сада био већ надвојвода Аустрије. **Марија је била Карлово једино дете, а пошто је Бургундија владала над јако богатим територијама (посебно у Низоземској, односно области коју данас заузимају Белгија, Холандија и Луксембург), са Карловом смрћу она је наследила све.**

Када је умрла неколико година касније, Хабзбурзи су постали једини наследници; **успешно изашавши из спора око те територије, који је имао са краљем Шарлом VIII од Француске, Максимилијан (који је 1486. постао краљ Немачке) је Санлиским споразумом 1493. године обезбедио свом и Маријином сину Филипу Лепом титулу војводе Бургундије.**

Максимилијан I Хабзбуршки са супругом Маријом од Бургундије и потомством.

У истој години је де факто постао нови свети римски цар, мада није могао бити крунисан у Риму због отпора Млетачке републике и чињенице да је француска војска држала Милано под окупацијом.

Зато је Максимилијан I 1508. године, сморен од чекања, прогласио себе "изабраним царем", што је у суштини и био, а папа се са том дезигнацијом сложио.

Ово је имало далекосежне последице: убудуће, сваки изабрани краљ Римљања (односно, краљ Немачке) биће по аутоматизму и свети римски цар, а 1530. године Карло V ће постати последњи император крунисан од стране папе.

TU FELIX AUSTRIA NUBE

Максимилијанова владавина, која је потрајала све до 1519, тако је довела до велике експанзије хабзбуршке моћи; **већ 1497. његов поменути син Филип Лепи се оженио Хуаном од Кастиље (позната и као Хуана Луда, због своје опсесивне љубави према супругу, због које је уосталом и изгубила разум, у медицинском смислу)** која је била наследница краљевстава Кастиље и Арагона, укључујући и поседе у Америци.

Успон Хабзбурга у Средњој Европи.

Карта која показује како су постепено и стрпљиво увећавали своје поседе.

Имали су шесторо деце, а најстарије међу њима ће постати Карло V, који ће наследити не само Кастиљу, Арагон и прекоокеанске територије у Новом свету, већ и Напуљ, Аустрију и Низоземску.

Темељи будуће Аустругарске постављени су 22. јула 1515. године у Бечу, једним двоструким венчањем. Лудвиг, једини син Владислава II, краља Чешке и краља Угарске, оженио се Максимилијановом унуком Маријом, док се њен брат Фердинанд оженио Владислављевом ћерком Аном.

Овај догађај се понекад назива и Првим бечким конгресом, због импликација на европски политички пејзаж. Сви новопечени брачни другови су били малолетници у том тренутку, тако да је венчање формално комплетирано тек шест година досније.

Хабзбуршки поседи 1700. године. Црвеном бојом су истакнути поседи Шпанских Хабзбурга, а жутом Аустријских.

Када је Лудвиг умро, Максимилијанов унук Фердинанд I је постао краљ Чешке и краљ Угарске; ***хрватски сабор је независно од угарског потврдио избор Фердинанда за краља Хрватске, због чега многи хрватски историчари сматрају да је тиме разбијена персонална унија између Угарске и Хрватске која је постојала још од 12. века*** (додуше, само на папиру, и то кривотвореном, јер је Хрватска била практично утопљена у Угарску).

Због начина на који су то Хабзбурзи извели, а и због будућих сличних догађаја, њихов породични мото гласи:

***Bella gerant alii, tu felix Austria nube.
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.***

У преводу са латинског:

***Нека други ратују, али се ти, весела Аустријо, венчавај.
Јер краљевства која другима даје Марс, Венера даје теби.***

ГОСПОДАРИ СВЕТА

У наредној генерацији Хабзбурга, Карло V ће доживети да буде "светски император": ***не само што ће бити свети римски цар и надвојвода Аустрије, већ ће бити и краљ Кастиље са свим колонијалним поседима које је то са собом носило, краљ Арагона са свим поседима те круне (између осталог, Напуљ, односно цела јужна Италија), надвојвода Милана, војвода Бургундије (дакле, држаће и низоземске покрајине), и тако даље. Он је први човек за чију се империју говорило да "Сунце над њом никада не залази", будући да је владао над четири милиона квадратних километара (!!!).***

Свети римски цар Карло V Хабзбуршки, који је такође био и краљ Шпаније и владар многих других држава. Његови поседи су се протезали над 4 милиона квадратних километара.

Међутим, 21. априла 1521. године цар Карло V предаје свом брату Фердинанду надвојводство Аустрију чиме се династија разбија на две гране: ***млађу аустријску и старију шпанску.*** Шпанска линија ће владати Шпанијом и њеном империјом, као и Напуљским краљевством и Низоземском, све до краја почетка 18. века, а у периоду 1580-1640. године владаће и Португалском империјом.

Аустријска линија ће међутим бити та која ће након Карлове смрти задржати за себе престо Светог римског царства, као и престоле Чешке и Угарске, па рецимо и Хрватске, коју су и даље сви видели као интегрални део Угарске, са свим импликацијама.

Ипак, османлијска власт над 70 одсто угарског земљишта трајала је 150 година, пре него што је оно напоскон у целости ослобођено после разбијања Опсаде Беча 1683.

СУНОВРАТ ГЕНСКОГ ФОНДА

У неком тренутку, Хабзбурзи су почели да склапају међусобне бракове кад год је то могуће, како се имовина и поседи не би делили, односно, како би се консолидовали. Наводно су имали и изреку која гласи да је **"најбољи супружник Хабзбургу – други Хабзбург"**. Ово је довело до драматичног смањивања њиховог генског фонда. Шпанска линија је 1700. године изумрла са краљем Карлом II, а генетска испитивања су показала да је имао геном сличан детету које је плод везе брата и сестре, као и његов отац. Уосталом, био је онеспособљен од самог рођења. Верује се да је родоскрнављење и довело до изумирања.

Свети римски цар Карло VI, који је током већег дела Рата за шпанско наслеђе био само надвојвода аустријски и једини хабзбуршки претендент на тај престо.

Што се тиче Аустријских Хабзбурга, они су у мушкој линији изумрли 1740. године са смрћу цара Карла VI, а у женској линији са смрћу царице Марије Терезије.

Она је била у браку са светим римским царем Францом I из Куће Лотаринген (заправо, Франц је постао свети римски цар само захваљујући браку с њом; а до брака с њом је успео да дође захваљујући чињеници да је преко баке Елеоноре такође био Хабзбург, потомак цара Фердинанда III).

Њих двоје стварају тако нову владарску кућу – Хабзбург - Лотаринген. Ипак, она се и даље најчешће назива Хабзбург, **на исти начин на који се Кућа Холштајн-Готорп-Романов просто назива Романов (иако су Романови само по женској линији).** Имали су шеснаесторо деце; десет је преживело до пунолетства. Било је ту једанаест ћерки и пет синова. **Марија Терезија се често назива због тога и "прабаком Европе".**

Међутим, пре него што наставимо, неколико ствари треба објаснити, јер је ово изузетно значајан период. **Изумирање Шпанских Хабзбурга изазвало је Рат за шпанско наслеђе који се завршио крунисањем Филипа,** унука краља Луја XIV од Француске, за новог шпанског краља.

Царица Марија Терезија из династије Хабзбург.

Желећи да избегне рат око Аустрије, цар Карло VI – који је између 1718-1739. године био и краљ Србије, односно оних наших крајева у Шумадији које су Аустријанци ослободили од Турака уз помоћ српске милиције – **целог је свог живота покушавао да осигура престо својој ћерки Марији Терезији, посебно Прагматичном санкцијом из 1713. која је дала могућност да у случају непостојања мушког потомка, жена наследи аустријски трон.**

Циљ му је био да сви европски владари прихвате њу као наследницу. Док је био жив, изгледало је да су прихватили.

Чим је умро све су погазили и тако је почео осмогодишњи Рат за аустријско наслеђе који се завршио тако што су Хабзбурзи изгубили Шлезију у корист Пруске, али задржали надвојводство Аустрију, као и Угарско и Чешко краљевство; приде, Маријин супруг Франц је потврђен за владара Светог римског царства.

КРАЈ

6. августа 1806. године Наполеон је укинуо Свето римско царство, али је две године раније, 11. августа 1804, **свети римски цар Франц II, очекујући овакав развој ситуације, прогласио себе за наследног цара Аустрије, само три месеца након што је Наполеон себе прогласио за цара Француске.**

Унутрашња подела Аустроугарске монархије. 1-15. су делови Аустрије, број 16. је Ужа Мађарска а број 17. Хрватска-Славонија. 18. је Босна-Херцеговина којом се владало заједнички.

1867. године (исте оне у којој је пропала хабзбуршка власт над Мексичким царством), **како би се смирили мађарски захтеви за независност, за време цара Франца Јозефа I, држава је трансформисана у Аустроугарску монархију, подељену на Аустријско царство и Угарско краљевство, које је у себи имало једну аутономну регију, Краљевину Хрватску-Славонију.**

Била је у питању реална унија. **Владар је био исти (дакле, персонална унија се подразумева), спољна политика и војска су биле заједничке, али су две државе практично функционисале независно на свим осталим пољима; чак је и царинска унија морала бити обнављана на сваких десет година.** Владар се називао Цар и Краљ, чиме се додатно истицала једнакост два ентитета.

Овакво стање ствари је потрајало све до 1918. године, **када је у кулминацији Првог светског рата – до којег је дошло због старе хабзбуршке тежње да седне на српски престо – нестала са историјске позорнице не само Аустроугарска монархија, односно Аустријско царство, већ и Кућа Хабзбург.**

Руку на срце, они су и даље ту, али без формалног утицаја на светска збивања.

Телеграф